

Anyanyelvi képzés az alsó tagozaton

II. rész*

HARGITAI JÓZSEF

Általános szempontok a nyelvi képzés hatékonyságának emelésében

A tanítói beszéd kultúrája

A beszéd a tanító nélkülözhetetlen eszköze. Példa, minta tanulói számára. A nevelő szavainak "világítania" kell. Munkája, beszéde közben számtalan kérdést tesz fel. Nevelőink az órákon elég sokat kérdeznak, általában jól, helyesen. A kezdő nevelők "kérdéskultúrája" kidolgozatlan, sok a rögtönzött és így a rosszul feltett kérdések száma. A gyengébb és a kérdésalkotásban járatlan nevelőknek a felkészülés során meg kellene tervezniük a tanórára felteendő kérdéseiket. Még mindig sok eldöntendő kérdést tesznek fel némelyek, s ilyenkor nem követi részükről folytatásként a "miért?", hogy a kérdésre kiegészítő választ kapjanak. Kevés az olyan kérdés, amelyre nem egy-egy szóval lehet válaszolni, hanem 3-4 összefüggő mondattal kell a tanulónak a lényegre vagy az összefüggésre rávilágítani. Gyakran válik az olvasóórákon a számonkérés "kérdés-felelet" formájúvá.

Szóbeliség és írásbeliség aránya az ismeret-elsajátításban, a számonkérésben

A nevelők tudják, hogy a jelenlegi tantervek a tanuló aktív részvételét kívánják meg az ismeretelsajátítás – tanulás-tanítás – folyamatában. Ezt a folyamatot a legtöbb tárgyban munkatankönyv, munkafüzet segíti. A tanulók többsége az ismeretszerzés útját önállóan végigjárni nehezen tudja, önálló ismeretszerzésre gyakran képtelen, csak tanítói segítséggel jut el az általánosításig, vagy a szabály felismeréséig. Az utóbbi néhány jobb képességű tanulónak gyakran sikerül. Mivel a tanulók többsége magyarázat nélkül a fenti tevékenységekre nem képes, ezért a szóbeliség aránya nagyobb, például a nyelvtan-helyesírás, fogalmazás, környezetismeret tanulásában.

Sok nevelőnek nehéz feladat a rendelkezésére álló munkatankönyvek használatával az ismeretszerzés hármasságának végigjárása tanulóival. Van akit a munkában a feladatbőség zavar. A feladat kiválasztás "művészete", a pedagógus irányító tevékenysége döntő ebben a folyamatban. Gyakran az óra utolsó részében veszik elő a tankönyvet, munkafüzetet, s így ezek "kitöltés"-szerű használata nem segíti elő megfelelően az ismeretszerzést: amikor is a felvetett kérdésekre óra közben választ kapnak a gyerekek, vagy egy-egy tanuló megmondja a "megoldást", a többi pedig csak rögzíti. Kimondottan káros a szóbeliség a helyesírás tanításában, amikor is a helyesírási probléma megbeszélésére a "szóbeliség" síkján kerül sor, az érzékszervi megfigyelés

* Az első rész megjelent az Iskolakultúra 1992/1. számában

pedig elmarad. Nevelőink gyakorlatában még mindig fennáll az a veszély, hogy a munkatankönyv vagy munkafüzet feladatai közül

- nem tudnak válogatni, minden feladatot meg akarnak oldani,
- vagy rosszul szelektálnak, rosszul válogatnak, a feladatokat nem rendelik alá valamilyen rendező elvnek.

Az írásbeli munkák (írás, íráshasználat) végzésénél viszont gyakrabban kell még a beszédet az íráshoz kapcsolni, hogy a tantárgyi koncentráció is megfelelően érvényesüljön.

A számonkérésben inkább a szóbeliség dominál pl.: olvasmány tartalma, szabályismeret, példamegoldás, a környezetismeret tantárgyban a rajzos, rajzi feladatmegoldás stb. Kivétel a fogalmazások íratása. A frontális számonkérést a nevelők egyre gyakrabban szakítják meg a tanulók önálló írásbeli munkájával, számonkérésével.

A tanulók írásbeli és szóbeli kifejezőképességének, fogalmazási készségének színvonala

Az egységes anyanyelvi nevelés egyik legfontosabb részösszetevője az alsó tagozatos fogalmazástanítás. Ennek eredményesebbé tételéhez elengedhetetlen, hogy minden tanító megismerje, elsajátítsa didaktikai alapelveit, mert a tanítás módszereit, eljárásait, gazdag munkaformáit ezekre alapozva mindenkinek saját magának kell ki-munkálnia.

A fogalmazó-tevékenységnek középponti szerepe van a személyiségfejlesztésben, a személyiség legaktívabb, legalkotóbb oldalát képezi az írásos szövegalkotás, ezért kibontakoztatása intenzív képességefejlesztés nélkül elképzelhetetlen. Elengedhetetlen az önálló megfigyelőképesség, az összehasonlítás, a lényeglátás, az alkalmazás, az emlékezet, a reprodukálás – még inkább a kreativitás, valamint a beszéd képességének fejlesztése.

A kreativitásra nevelés érdekében nagyon fontos, hogy már az 1. osztályban, a fogalmazástanítás megalapozásakor észrevétessük a tanulókkal, hogy egy gondolatot, mondanivalót többféleképpen, sokféle nyelvi formában fejezhetünk ki.

Nagyon fontos, hogy a gyermekeket leszoktassuk a konformista gondolkodásról, olyan légkört kell kialakítanunk a tanításban, ahol fokozatosan kibontakozhat és fejlődhet a tanuló eredeti gondolkodásmódja (egyéni meglátásaival, a tévedés lehetőségével, szabadságával), ahol kialakulhat a tanuló önálló kezdeményező-képessége, önbizalma, ahol bátran vállalhatja saját énjét. Ha ezt akarjuk – már pedig ez a legfontosabb –, hogy a tanulók megkedveljék a fogalmazást, s örömeiket leljék a munkában, a tanításnak sikerre orientálnak kell lennie; dicsérjünk, buzdítsunk, s ismerjük el az apró eredményeket és sikereket is.

Másfél évtizedig – munkakörömnél fogva – sokszor megfordultam a megye általános iskoláiban. Elég széles körű információkat szereztem a fogalmazástanításról is. Beszélgettem tanítókkal, magyartanárokkal, nagyon sok kisiskolás és felső tagozatos tanuló fogalmazását tanulmányoztam és elemeztem. Mondhatom, mindez nagyon tanulságos volt. Tapasztalataimból hadd gyűjtssek össze néhányat ebben az írásomban is.

Az alsó tagozatos tanulók jelentős részének rövid és egyhangú a fogalmazása, ezen túl nagyon hasonlítanak egymásra tartalomban, mondanivalóban, szerkesztésben, szóhasználatban, fordulatokban, olyanok, mintha egy kaptafára készültek volna. Mindez arra enged következtetni, hogy gyakran tervszerűtlenül és előkészítetlenül folyik még iskoláink egy részében a fogalmazástanítás. Elég sok tanuló nincs tisztában a fogalmazás tartalmi és formai valamint szerkesztéstani követelményeivel,

nem eléggé jártas az anyaggyűjtés módszereiben.

A fogalmazások előkészítése terén a pedagógusok egy része két végletbe esik: vagy túlságosan nagyvonalúan kezelik ezt a részterületet, és magukra hagyják a tanulókat (ezért a gondolatzegénység formalizmushoz, sématiszmushoz vezet); vagy ennek ellentétjeként olyan gyakori a közös megoldás – vagyis a kollektív fogalmazásírás –, hogy ez már a tanulók önállóságának gátjává válik, s nem elősegíti fantáziájuk, képzelőerejük kibontakozását, hanem inkább akadályozza azt.

A fogalmazások színvonala arra is beszédes tanúbizonyságot szolgáltatott, hogy mennyire kapcsolják össze a pedagógusok a fogalmazástanítást és az olvasásra nevelést, hogyan használják fel az irodalmi szövegeket, szemelvényeket a tanulók fogalmazási készségének fejlesztésében, nagy íróink nyelve beépül-e tanulóink szókincsébe, motiválólág hat-e a böngészés, a búvárkodás, az olvasás szeretete az önkifejezés, az íráskészség csiszolására. (Sok jó kezdeményezés és eredmény tapasztalható már ezzel kapcsolatban a tanítási gyakorlatban, ezt tanulóink olvasónaplói is bizonyítják.)

A fogalmazástanítás eredményessége szempontjából döntő tényező a témaválasztás. Nagyon fontos követelmény, hogy közel álljon a tanulóhoz a választott téma, inspirálólág csak ez hathat a gondolat kifejtésükre. Mivel a tanuló csak arról tud írni, amiről elégséges ismerete, tájékozottsága, benyomása van, ezért fontos az is, hogy részt vehessen a témaválasztásban. Az sem közömbös, hogy min alapszik a témaválasztás: közös vagy egyéni élményen, elképzelésen, olvasmányélményen, cselekvésen stb. Lényeg, hogy a témák gazdag variációja álljon rendelkezésre.

Nem szabad megelégedezni arról, hogy a fokozatosság elvének betartásával az alsó tagozatos fogalmazástanításban a műfaji szabályok élethelyzetnek megfelelő kialakításával, megtanításával párhuzamosan a műfajok gazdag variációit (riport, tudósítás, tapasztalatok, élmények, emlékek elbeszélése, telefonbeszélgetés – személyek, tárgyak bemutatása – környezet, táj leírása – gratuláció, felköszöntés stb.) gyakoroltassuk. Nagy lehetőség például, hogy a beszédalkotást plasztikusan fejleszti a feladathoz, szerephez, témához alkalmazkodó stílus minta-követése, utánzása, megalkotása.

Ez a vázlatosan kifejtett néhány tapasztalat is meggyőzően bizonyíthatja, hogy jó eredményeket a fogalmazástanításban csak áldozatos munkát végző, felkészült és magas színvonalon dolgozó pedagógus érhet el.

Ahogy a fentiekből is kitűnik, már 1-2. osztályban megkezdődik a tanulók írásbeli és szóbeli kifejezőképességének, fogalmazási készségének alapozása. Elsősorban a szóbeliségre összpontosítanak, viszont alapozni kell az írásbeli kifejezőképességet is, eleinte egy-két kapcsolódó mondat összefüggő leírásával. Amíg az előzőt megfelelően alapozzák, az utóbbi nagyon sok nevelő munkájában háttérbe szorul. 3. osztályban év elején több óra szükséges a sorok rendezésére, mert az ebbéli előkészítő munka sok helyütt alacsony színvonalú. A 2. osztályos nyelvtani ismeretek bősége, sokasága miatt éppen azok a gyakorlatok maradnak el a nevelők és a tanulók munkájából, amelyek a tanulók beszédét hivatottak fejleszteni. Még mindig nem tudatos, hogy a legtöbb nyelvtani ismeretet alá kell rendelni a beszédfejlesztésnek, mert az élőbeszéd-központú tantervben a nyelvi kommunikáció szerepe a hangsúlyozott, az elsődleges, nem pedig a nyelvtani ismeret.

Már a 2. osztályban kezdik megfigyelni az olvasmányok szerkezetét, egy-egy gondolategységnek címet adnak. Ez a vázlat elődje, a vázlatírás előkészítése. A tanulókat lényeglátásra tanítják. Az új olvasmányfeldolgozási mód néha háttérbe szorítja az olvasmányok részegységekre való bontását. Sokan élnek részecskítkezések megfogalmazásával, ezek segítik a vázlatpontok kialakítását. Viszont gyakran elmarad a részösszefoglalás, pedig ez is a vázlatkészítés munkáját könnyíti meg. 4. osztály végére

jól megközelíti tanulóink többsége a tantervben megfogalmazottakat: a tartalmilag összefüggő részeket ki tudja fejteni egy mondatban, s követni tudja nagyobb szövegegységek gondolatmenetét is.

Bár a tudatos szerkesztés csak 4. osztályban követelmény, de alsóbb osztályokban is törekednek a nevelők arra, hogy a tanulók megfelelő jártasságra tegyenek szert ezen a területen, s beszédjükét és írásukat megfelelően szerkesszék. Az önálló írásbeli munkájukhoz, fogalmazásaikhoz nehezen készítenek önállóan vázlatot, azt kibővíteni, a fogalmazványban leírni nehéz feladat számukra. Csak az olvasás és fogalmazás szoros koncentrációja segítheti a tanulókat (a tagolás és a vázlatkészítés művelete), hogy e munkában magasabb szintet érjenek el.

Az *anyaggyűjtéssel* a gyerekek szókincsét bővítjük, sőt a hibás fogalmakat is helyesbíthatjuk, javíthatjuk vele. Az anyaggyűjtés módját nevelőink többsége igyekszik jól elsajátíttatni. A szinonímák gyűjtése gazdagítja a szókincset. Erre az olvasókönyvek képei, nyelvtani, fogalmazási feladatai egyaránt inspirálják a tanulókat. Nagy szükség van a szókincsfejlesztő munkára, mert gazdag szókincsű tanuló kevés van egy-egy osztályban.

Ennek hátterében több ok is van. Visszavezethető arra, hogy a családokban keveset beszélnek, arra is, hogy a tanulók keveset olvasnak. Az okok közé sorolható, hogy az olvasókönyvekből kiszorult a gazdag szókincsű mesék egész sora. Érdekes, hogy a mesemondásban a 3. osztályosok szókincse a legváltozatosabb. De eredhet az olvasásfeldolgozás alacsony hatékonyságából is, mert a feldolgozáskor, elemzéskor nem emelik ki az olvasmányra jellemző szavakat, kifejezéseket, így a tanuló nem is "tudja használni" az irodalmi művek szavait, kifejezéseit, nem épülnek be szókincsébe. (Ez a tantervben optimum követelmény.)

Tanítók, tanárok tapasztalatai bizonyítják, hogy a fogalmazási készség színvonalát jelentős mértékben meghatározza a tanulók mikrotársadalmi és családi környezetének ingergazdagsága. A gyengébb és hátrányosabb családi környezetben élő tanulók beszédkészsége és fogalmazási képességének színvonala alacsonyabb. A tapasztalatok azonban azt is meggyőzően igazolják, hogy következetes, átgondolt és szakavatott nevelő-oktató munkával kompenzálni lehet a hátrányokat, és a szövegalkotó tevékenység tanításában jó eredményeket lehet elérni a gyengébb összetételű osztályokban is.

Megfigyelhető az is, hogy az órák értékes perceit töltik a tanulók a szógyűjtéssel, azok a füzetbe is bekerülnek, de a gyűjtött szavak, kifejezések használatát mellőzik, így fogalmazványuk szóanyaga hétköznapi, színtelen, sekélyes. Kevesen alkalmazzák azt a módszert, hogy a gyűjtött szavakból a felhasználtakat aláhúzzák. Nem általános még a szókincsfejlesztésben a Magyar Szinonimaszótár használata, pedig ez is tantervi követelmény.

Ha az órákon elmarad a nyelvi sajátosságok keresése, akkor a *stílusérzék fejlesztése* az olvasástanításban csorbát szenved. A bemutatásig esetleg eljutnak a nevelők, de kevés a gyakorlat, a törekvés a gondolat árnyalt kifejezésére. Csak akkor tudunk előbbre lépni, ha a sajátos nyelvi eszközök, kifejezések felfedezése központibb feladat lesz, s a szövegek rendszeres vizsgálat tárgyát képezik a magyarórákon. Mind a szóbeliség, mind az írásbeliség fejlesztésében nagy szerepet kap a *mondatalkotási képesség* fejlesztése. (Ezt segíti ma már a 3. és 4. osztályos fogalmazási feladatgyűjtemény. Mindkettőnek kiválóan felkészült Vas megyei szakember a szerzője: az egyiké Nagy János, a másiké Balogh József.)

Mindegyik olvasástanítási módszernek (hangoztató-elemző, globális, intenzív-kombinált stb.) szerves része a szóképek olvasása.

Megismerésük alkalmával mondatba foglalásuk rendszeres. Gyakorta kerülnek mondatba a különböző betűk megismerésekor azok a szavak, amelyek tartalmazzák a

megismert betűt. A betűtanítás spontán, majd irányított képolvasással indul. A tanulók egy kis idő múlva, elég jó szintet érnek el a mondatalkotásban. Mégis kevés nevelő használja fel a képolvasást a néhány mondatos önálló beszámoló alkotására. A mondatok logikus egymáshoz kapcsolása igen jó előgyakorlat a szóbeli és írásbeli kifejezőképesség fejlesztéséhez, a fogalmazáshoz. Címadással, ún. "befejező gondolattal" is rögzíthető a lényegkiemelés illetve a tanulság megfogalmazása.

Az olvasmányokból, szövegekből összegyűjtött, eddig ismeretlen szavakat legtöbbször mondatba foglalással "magyarázzák" meg a tanulók. Fontos ezek megértése, körülírása, mert az ismeretlen szavak nehezen épülnek be a tanulók aktív szókincsébe. A magasabb osztályokban a tartalmi jellegű számonkérésnél az előző órákon megismert új szavak (emlékeztető szóképek) mondatba foglalása legyen gyakoribb, hogy része legyen a szókincsfejlesztésnek.

Gyakoriatok az alany, állítmány szerkezetű, végszavas mondatok. Pl.: Gubanc ugat. Már az 1. osztályban szükség van a mondatok bővítésére a megismert kérdőszavak segítségével. Nem kell ezzel a munkával a 2. osztályig várni. Ott már az összekapcsolódó mondat, a tartalmilag összefűzhető mondatok alakítása a cél, hogy év végére minden gyermek birtokában legyen ennek az ismeretnek. 3-4. osztályban javításkor a tartalmilag és stílusosan rossz mondatokat számba veszik, jókkal helyettesítik.

Gyakran halljuk tanítóinktól azt a figyelmeztetést, hogy "egész mondatban válaszolj!"; ugyanakkor nem tesznek fel kérdéseket az események körülményeire. Azokban az esetekben, amikor elfogadható, nyelvtanilag helyes az egyszavas, csonka mondatból álló felelet, ne erőltessük mindenáron a "formális" kerek mondatot.

A nevelők a *fogalmazási dolgozatokat* megíratják, javítják, javíttatják. Az alsó tagozatban ritkán találkozunk kimondottan dolgozatjavítási órával, talán azért, mert a tanterv ezt nem sugallja. A javítási órára legtöbbször más tennivalót is terveznek. Pedig megfelelő irányítással sokat kamatozhatna a javítási óra. A javítási munkák színvonalát nagy mértékben befolyásolja a tanító felkészülése. Legtöbbször csak a helyesírási javítás történik meg, kevesebbet foglalkoznak a tartalmi és stílusos hibákkal (a mondatalkotás, mondatkapcsolás, mondatbővítés, szórend stb.), és azok javításával. Csak komoly ellenőrző munka hozhat sikert a következő fogalmazás írásakor diák és tanár számára egyaránt.

A házi feladatok funkciója a tanulók anyanyelvi műveltségének fejlesztésében

Az írásbeli házi feladatoknak nagy szerepe van a tanult ismeretek elmélyítésében. A különböző feladatok több terület fejlesztését is segítik. Rendszeresek az olvasástechnikát fejlesztő feladatok, amelyek kapcsolódnak az óra anyagához, szolgálva ezzel a begyakorlást, készségképzést. A bevált jó hagyományok megőrzése mellett újszerűsége is törekszenek a nevelők: megtárgyalt olvasmányok gyakorlása, hozzáolvasás, a tanultak kiegészítése búvárkodással, gyűjtőmunkával, jegyzeteléssel, kutatással. A szóbeli kifejezőképességet fejlesztő feladatok sorában a leggyakoribbak a következők: beszámolás az olvasottakról, szövegátalakítások, az olvasottak megjelenítése dramatizálással, bábozással vagy az éppen tanult nyelvtani tény felismerését célzó, helyesírási készséget fokozó gyakorlatok.

Ritkábban kerül sor az írásbeli kifejezőképességet elősegítő feladatadásra vagy kifejezetten írástechnikát javító házi feladatokra. Pedig e két részterület is igényelné a több gyakorlást.

Lényeges előbbre lépés, hogy kezd tért hódítani a differenciált feladatadás, amely a tanulókat a képességeiknek megfelelő maximális erőfeszítésre készíti: a kreatív ké-

pességű tanulók alkotó jellegű, bonyolultabb, nehezebb feladatokat kapnak, a gyengébbek pedig olyat, amely a készségbeli hiányosságaik pótlására ösztönzi őket.

Az írásbeli házi feladat ellenőrzése és értékelése

A mennyiségi ellenőrzést a felelősök végzik, de közreműködnek benne a napközis nevelők is. Ők olykor minőségileg is ellenőrzik a feladatokat. Legrendszeresebb ellenőrzési és javítási munka az 1. osztályban a betűtanítás időszakában tapasztalható. Az ellenőrzést a helyes megoldás felolvasása jelenti. A többiek ellenőrzik és javítják saját munkájukat. A nevelő időnként beszédi a tanulók füzeteit, de a tanulók minden írásbeli munkájáról – iskolai és házi –, annak minőségéről nem tud meggyőződni.

Az az elv, hogy a nevelő annyit írasson, amennyit ki tud javítani, a munkalapok és feladatlapok világában már rég teljesíthetetlen. Más a helyzet az írásmunkák és fogalmazások javításában. Azokat a nevelők rendszeresen javítják. Javíttatásuk már nem mindenütt, és nem mindenkor folyik az előírásoknak megfelelően. De hát ezek igen maximalista követelmények, amelyek elsősorban a szorgalmas, 5-6 tárgyat tanító alsó tagozatos nevelőkre rónak igen nagy feladatokat. Teszik amennyire idejükből, energiájukból, hivatástudatukból futja.

Eljárások, munkaformák a nyelvi képességek színvonalának fejlesztésében

A tanítók többsége korszerű eljárásokkal, módszerekkel igyekszik biztosítani óráin a tanulók központúságot. Egyre inkább előtérbe kerül a tanulók önálló munkáltatása, kiszorítva a frontális osztálymunka egyeduralmát. Mind többen ismerik fel, hogy a tanítás-tanulás folyamata akkor szolgálhatja eredményesen a különböző nyelvi képességek fejlesztését, ha kellően differenciált, s a képességeknek megfelelő feladatokkal történik a fejlesztés. A nyelvhasználati módok egybeillesztett, integrált fejlesztése téren helyes törekvések tapasztalhatók. Egyre kevesebb a mozaikszerű órafelépítés, az indokolatlanul sok váltás.

A tanulók kifejezőképességét változatos módszerekkel fejlesztik a kollégák. Az összefüggő beszédre nevelés mellett még nagyobb szerepet kell kapnia a lényeglátásra nevelésnek, a szövegfeldolgozó jártasság fejlesztésének.

Nem mindenütt érvényesül még a hangos és néma értő olvasás helyes aránya. Ahol valamelyik terület fejlesztése elsikkad, ott ebből komolyabb problémák származnak.

Az ellenőrzés, értékelés egyre több nevelő munkájának szerves része. A pozitív megerősítés, a sikerélményhez juttatás kellő helyet kap az órákon.

Külön mellékletben mutatok be néhány munkaformát, gyakorlati eljárást, amely alkalmas az 1-4. osztályos magyar nyelv és irodalom tanításában a képességek fejlesztésére.

A kirándulás haszna és értéke

Az alsó tagozatos tanulók még nemigen tesznek olyan irodalmi kirándulásokat, amelyek ismereteket nyújtanak számukra. Legfeljebb a tanulmányi kirándulás alkalmával van lehetőségük megnézni a tanult, megismert költő szobrát, szülőházát, arcképét a múzeumban, kiállított műveit, alkotásait a könyvtárban. Az alkalmi lehetőségekkel rendszeresen élnek nevelőink. Alsó tagozatos tanulóink leggyakrabban a

Gyermekkönyvhét alkalmával, a megyei könyvhetek idején találkozhatnak írókkal, költőkkel. Ilyenkor az író, a költő műveiből összeállított műsor jó hangulatot teremt, ami kedvező háttérrel biztosít a találkozóknak. Ugyanakkor tevékenyen járul hozzá az anyanyelvi nevelésben az intellektuális érzelmek: a felfedezés, az alkotás, a tevékenység örömeinek fejlesztéséhez.

Az alsó tagozatos kirándulások érzelmi oldalát, többletét kell elsősorban biztosítani, mert olyan kevés történelmi, építészeti, irodalmi ismerettel rendelkeznek, hogy kevésbé értik meg a kort, a látóvalókat. A látottak, az élmények csak érzelmi töltettel lesznek maradandók, nevelő erejűek. A kirándulások megfelelő előkészítése, a látottak megbeszélése, a tapasztalatok feldolgozása továbbra is feladata marad az osztályfőnöki óráknak.

Az irodalom kapcsolata a művészetekkel

A nagyobb települések kultúrotthonai, művelődési házai esetenként vállalják, hogy fogadják az Állami Bábszínházat vagy más ifjúsági színházi előadásokat. Ezeket a bemutatókat szívesen nézik meg a tanulók. Felkészítésük a színházi élmény befogadására, az előadás után pedig a befogadás, megértés minőségének feldolgozására, ellenőrzésére (mit jelenthet, mit mondott a tanuló, a néző számára), még kiaknázatlan terület iskoláinkban. Elvértve lehet csak látni egy-egy rajzot, esetleg beszámolót a faliújságon a tanuló színházi élményéről.

Nevelőink gyakran szemléltetnek képzőművészeti alkotásokat, hallgatnak zenét az olvasás tanítás során. A '78-as tanterv és integráció bevezetésének időszakában kevésbé óvakodtak a túlzásoktól, amelyek csak a látszólagos, tetszetős összekapcsolást szolgálták. Ma viszont már inkább az a pozitív tapasztalat, hogy nem a tantárgy rovására történik a komplexitás. És ez a helyes és korszerű törekvés, mert rajzórán elsősorban rajzolni kell tanulni és tanítani. Irodalomórán pedig azt kell elemezni, hogy ugyanazt a témát hogyan fogalmazta meg a festő képben, a zeneszerző pedig zenei alkotásban.

Koncentráció a tárgyak között

A nevelők tanmeneteikben feltűntetik azokat a lehetőségeket, amelyek alkalmasak az irodalmi szemléltetésre, a koncentrációra. Az utóbbi az 1-2. osztályban gyakoribb, a 3-4. osztályban a tantárgycsoportos oktatásban csak akkor igazán megoldott, ha a nevelők a többi tantárgyat is tanítják, tanították. Egyébként a koncentráció szempontjából a jelenlegi tanterv sem dicsérhető. Gyakran realizálódik azonban a matematika tanítás-tanulás transzfer hatása a nyelvtan- vagy környezetismereti órákon, pl.: nyelvtani állítások, halmazok, csoportosítások stb. kapcsolatára, egymás hatásának felerősítésére.

Az irodalmi szemléltetés sokféle. Előfordul az egyszerű könyvbemutatótól, könyvajánlástól, az olvasási kedvet is felkeltő vidám, hangulatos, pontosan az anyaghoz illő részlet felolvasásáig sok minden. Ilyenkor szívesen mennek el a tanulók az iskolai, városi vagy községi könyvtárba a bemutatott könyveket kikölcsönözni. Az alsó tagozat 3-4. osztályában már jelentős azoknak a tanulóknak a száma, akik szívesebben nyúlnak az ismeretterjesztő könyvekhez, mint a mesékhez. (Búvárkönyvek, Bölcs bagoly sorozat könyvei stb. közkedveltek körükben.) Vannak olyan könyvek, amelyekkel minden tanuló rendelkezik: gyermeklexikon, környezetismereti olvasókönyv stb. Feltétlenül meg kell említeni az Ablak-zsiráf gyermeklexikon egyre jobb nevelői, tanulói felhasználását.

Egyszerre több gyermek is olvassa a címszavak magyarázó szövegeit. A jelentést, az olvasottakat önállóan is megpróbálják elmondani. Az osztályfőnöki órákon az irodalmi szemelvény olyan színesítő eszköz, melynek alapos elemzése hozzájárul a tanulók magatartásának formálásához, személyiségének fejlesztéséhez. Az anyanyelvi órák után talán a környezetismereti tantárgy az, ahol gyakran találkozunk irodalmi szemelvéssel. Nemcsak az ismeretszerzés szempontjából, hanem a helyes világnépfalkialakításának elősegítése céljából is fontosak ezek a szövegrészek, szemelvények.

Szakkörök iskolákban, kultúrházban

A tanórán kívüli nevelés magyar nyelv és irodalomhoz kapcsolódó lehetőségei az utóbbi években szépen kibővültek. Ilyenek a tanítási órához nem közvetlenül kapcsolódó szakkörök, melyek közvetve mégis segítik az anyanyelvi nevelést, amelyen a jobb képességű tanulók nagyobb lehetőséget kapnak képességeik fejlesztésére. Ma már széles skálája ismert a szakköri munkának. Az idesorolt szakkörök között találunk irodalmi, könyvbarát, olvasó, nyelvi-játék, színjátszó, mesemondó, báb stb. szakköröket.

A szakköri munkát gyakran kötelező órában, ritkán túlórában, esetleg társadalmi munkában látják el nevelőink. Az iskolán kívüli, kultúrházban szervezett szakkörök száma kevés. Pedig a tanulók hétfélig szabadidős programjába jó lenne ilyeneket beépíteni. Igen jó kezdeményezés lenne a hasonló profilú szakkörök találkozója, versenye, kiállítása, műsora stb., mert az ilyen jellegű bemutatkozás is hozzájárulhatna egy-egy szakkör tagtoborzó tevékenységéhez, sőt a tehetséggondozáshoz is.

MELLÉKLET

Gyakorlati eljárások az 1-4. osztályos magyar nyelv és irodalom tanításához

Az 1-4. osztályban – ahogy azt tanulmányomban kifejtettem – az anyanyelv tanításának célja: a tanulóknak meglévő nyelvi tudásának továbbfejlesztése, az olvasás, a szóbeli és írásos nyelvhasználat tervszerű alakítása.

Az anyanyelvi nevelőmunkát az olvasás és írás – valamint ezzel összefüggésben a helyesírás – fejlesztését segítő gyakorlatsorok közreadásával próbálom segíteni.

A nyelvhasználati módok közül az olvasás területén egymással szoros kapcsolatban fejlesztjük az olvasástechnikát, a szövegértést, a változatos szempontú szövegfeldolgozást. E két utóbbi feladatot jól segíti a feladatlapok gyakorlatsora. A változatos szövegfeldolgozást pedig alapvetően befolyásolja a feldolgozandó szöveg tartalma és terjedelme, a tanulók sajátosságai. Ezért kiemelten a hangos olvasási technikát fejlesztő gyakorlati módokkal foglalkozom.

Az olvasásgyakorlati módok lehetőséget adnak a differenciált foglalkozáshoz. Elősegítik az olvasási képesség eszközzé alakítását, motiválnak, növelik a tanulók teljesítőképességét.

Alkalmazásuknál a következő legfontosabb szabályokra kell ügyelni:

- A gyakorlási módot az óra feladataiból kiindulva válasszuk meg!
- Az órát értelmes gyakorlási mód uralja!
- Egy-egy órán túlságosan sok gyakorlási módot ne alkalmazzunk!
- Mérlegeljük, mely gyakorlási mód felel meg leginkább egyéniségünknek, tanítványaink sajátosságainak!

OLVASÁSGYAKORLÁSI MÓDOK

1. osztály

1. Hosszú mássalhangzók helyes ejtésének gyakorlása, jelentést módosító szerepük tudatosítása

Hasal hassal	füfel füllel,
vasal, vassal	híddal hidal,
szemmel, szemel	ínnal inal,
fejjelel, fejjelel	talpal talppal,
tüzel fával,	lábál lábbal,
de nem tüzzel,	de munkát nem
szájal szájjal,	vállal.

Melyik az a szó, amelyikben nem tudjuk hosszan ejteni a mássalhangzót? Miért nem?

2. Helyes olvasás gyakorlása mássalhangzó-törődások esetén

templom kertben
kuicslyuk boltban

3. A magánhangzók időtartamának helyes ejtése

hurok – húrok
szurok – szúrok
huzat – húzat

4. Betűcsere – a jelentésmódosulás megfigyeltése

kar – kár – kér – kör
tér – tar – tár – tőr
hoz – ház – híz
kürt – kart – kárt – kért – kort

5. Szóalkotás adott betűkkel

(Időre és versenyszerűen dolgoztassuk a tanulókat!)

6. Szónyújtóztatás

Egyre hosszabb szavak olvasásának gyakorlása

egy
egyszer
egyszerű
egyszerűsít
egyszerűsíthet
egyszerűsíthető

7. Szófejtés

Egy adott szóból minél több értelmes szó kiolvasása.

Pl.: látóhatár = ár, tár, határ, tó, át, látó, hat

8. Hangos egyéni olvasás

9. Stafétaolvasás

Megadott irányba, megadott számú mondatot olvasnak a tanulók.

10. Visszhangozás

A mondatfonetikai eszközök gyakorlására ad lehetőséget. Egy mondatot olvas egy tanuló. A másik ugyanezt a mondatot eltérő tempóban és hangerőben megismétli.

2. osztály

1. Toldalékos szavak pontos olvasása, analógiás sorok alkotása

kertbe, kertben, kertre, kertről, ...
parkba, ..., ..., ..., ...
boltba, ..., ..., ..., ...

2. Kiejtéstől eltérő hangkapcsolatok olvasásának gyakorlása

Pl.: rabság, ragozta, ráhagyta, repdes, részben, adjuk, sütjük, kenjük.

3. Azonos előtagú és utótagú szavak alkotása és olvasásának gyakorlása

szélvész	szélkakas
szélorham	szélfogó
szélcsend	forgószél
széalalom	passzátszél
lombhullás	falomb
lombfűrész	akáclobm
lombsátor	

4. Összetartozó szócsoporthoz olvasásának gyakorlása

– szó szerkezetek:
színpompás ősz
lobogó láng
aranyló haj
rozsdabarna fák
– állandósult szókapcsolatok:
szívébe zár

beadja a derekát

élete alkonyán

szíve egész melegével

ordít, mint a fába szorult féreg...

5. Magánhangzós olvasás

Csak a magánhangzókat szabad kimondani.

6. Visszahangzós olvasás

A mondatban minden szó utolsó szótagját meg kell ismételni.

7. Hibajelölt olvasás

Egy tanuló olvas, az osztály jelzi a hibát

8. Tökéletesítő-javító olvasás

Egy tanuló olvas, az osztály jelzi a hibát, amit az olvasónak javítania kell.

9. Láncolvasás

Megbeszélte irányt tartva olvasnak az osztály tanulói.

10. Dramatizáló olvasás

Az olvasmány szerepek szerinti olvasása.

11. Hibastaféta

Egy tanuló addig olvas, ameddig nem hibázik.

3. és 4. osztály

1. Mondatok bővítése, minden mondat egy levegővel való olvasása

Alkalmassá a mondathangsúlyok tanítására is.

Hull a levél.

Peregve hull a levél.

Peregve hull a levél a földre.

Peregve hull a levél a sáros földre.

Lassan peregve hull a levél a sáros földre.

2. Hiányos mondatok pótlása olvasás közben

Pl.: Az kora reggeltől késő estig zuhogott és csapkodott, mintha vízzel lett volna tele a levegő. Az avar nem többé. Puhán és nehezen feküdt a

3. Bemutató olvasás

Egy-egy olvasmány vagy olvasmányrészlet folyékony, kifejező olvasása.

4. Illusztráló olvasás

Tartalomelemmondáshoz kapcsolódik. Beszámoló közben a tanuló egyes szövegrészeket felolvas. Idézi a szereplők szavait.

Előnye: értelmes tanulásra szoktat, lényegkiemelésre ösztönöz.

5. Szokatlan betűtípusok olvasása

A tankönyvből való kilépésre ösztönöz. A tankönyvtől eltérően szedett betűtípusok olvasását célozza.

6. Negatív szöveg helyes olvasása

Hibás szövegek helyes olvasását jelenti. Körültekintéssel lehet csak alkalmazni. A figyelem edzésére is szolgál.

7. Csillagolvasás

Előnye, hogy a gyenge tanulókat úgy foglalkoztatja, hogy a többieknek is változatos, mótváló erejű.

Egy tanuló olvas, majd egy másikat felszólít. Azután ismét ő olvas, majd újra egy másik tanulót szólít. A váltás mondatonként történik.

8. Csali olvasás

A tanító hibás szöveget olvas. A tanulóknak jelezni kell, vagy a hibákat a végén elsorolni. Jól szolgálja a figyelem és az emlékezet fejlesztését.

9. Halk olvasás

A tanulók a szokásos hangerőnél halkabban olvasnak.

10. Rádiózás hangerő-szabályozással

A nevelő kezének érintésére olvasnak egyénen

ként a tanulók, előre megbeszélte hangerő-szabályozással.

11. *Mondatszomszédok*

A nevelő az olvasmányból kiemel egy mondatot. A tanulóknak a felolvasott mondat előtti és utáni mondatot kell olvasni.

12. *Értelmező válogatás*

Képhez, vázlatponthoz szövegrészt keresnek a tanulók, azt felolvassák.

13. *Lényegkereső válogatás*

Az olvasmány legfontosabb gondolatának, mondanivalójának megkeresése.

14. *Grammatikai válogatás*

Pl.: Kérdőmondatok felolvasása.

Azon mondatok felolvasása, amelyekben többes számú főnevek vannak.

15. *Esztétkai válogatás*

Melyik rész a legszebb? Miért?

16. *Összehasonlító válogatás*

Párhuzam keresése két olvasmány vagy olvasmány és vers között.

17. *Válogató staféta*

Egy tanuló egy mondatot olvas. Egy kérdést tesz fel, amelyre az olvasmány egy mondata válaszol. Ezt azonban egy másik tanuló olvassa, aki újra kérdez ezek után.

18. *Kiszorító olvasás*

Két csoportra osztjuk az osztályt. Láncolvasással minden csoportból egy-egy gyerek olvas addig, amíg nem hibázik. Ha hibázott, kiesik, feláll. Az a csoport győz, amelyikben a legtöbb gyerek marad ülve.

19. *Hangos üzenet*

Szülői értekezletre hangosan olvasnak a tanulók magnószalagra.

20. *Aranyzalag*

Kiemelkedő teljesítményű hangos olvasások rögzítése, megőrzése magnószalagon.

Néhány, a szöveg feldolgozását segítő gyakorlatsor

1. Dramatizálás – bábozás.
2. Riport készítése az olvasmány szereplőivel.
3. Megemlékezés – ünnepi beszéd összeállítás egy tárgyalat történelmi olvasmány kapcsán.
4. Napi krónika – tévéhíradás – tudósítás történelmi olvasmányok feldolgozásakor.
5. Jellemzés.
6. Kérdéskeresés – az olvasmányból tegyenek fel a tanulók kérdéseket.
7. Olvasmányok összehasonlítása.
8. Memorizálás – kollektív szövegtanulás. (Egységekre bontás – egységek megtanulása – összekapcsolása – felmondási kísérlet – összefüggő rögzítés).

Játékos könyvtári gyakorlatok

1. Idézetfelismerés.
2. Mesemeghatározás motívumból.
3. Mese felismerés diaképről.
4. Megszólal a mesehős, meséli sorsát.
5. Mesehős felismerése pantomimalakítás alapján.
6. Mondatkártyás mesevázlat rendezése.
7. Azonos szereplővel több mese említése.
8. Azonos motívum több mesében (gyűjtés).
9. Mese fordulatok, ismétlődő mondatok gyűjtése meséből.
10. Közmondás és mese párkeresése.

11. Mesemozaik. Kiosztott szövegrészekből mese összeállítás.

12. Mese befejezése.

13. Meseírási megadott motívumokra.

14. Mese illusztrálási versenyfeladat.

15. Mesedramatizálás, bábozás.

16. Képzelt riport egy mese különböző hőseivel.

Az írás elsajátítása

A nyelvhasználati módok közül az írás követelményrendszere hangsúlyozza: Minden tanulónak el kell sajátítania a tanulás kapcsolatos munkák zavartalan végzéséhez, gondolati kifejezéséhez a lendületes, tetszetős, könnyen olvasható folyóírást. A szövegírásnak kell a nagyobb hangsúlyt kapnia.

1. osztály

A kezdeti időszakban az írástanulás feltételeinek kialakítására nagy gondot kell fordítani.

1. *Mozgáskoordináció fejlesztése*

- énekes, mozgásos játékokkal,
- labirintusjátékokkal,
- mozaikkép ragasztásával,
- gyurmázással,
- gyöngyfüzéssel,
- pontozásos rajzoltatással, festéssel.

2. *Formaérzék fejlesztése*

- pálcikából, korongokból, illetve mindkettőből különféle formák kirakásával,
- hullámvonallal rejtett képen a rajzolt forma felismerésével,
- logikai lapokkal történő sordísz alkotásával.

3. *Térbeli tájékozódó képesség fejlesztése*

rajzlap adott irányaira megfelelő forma rajzolásával.

4. *A finom hallás fejlesztése*

- különféle zajok felismerésével,
- hangszerek hangjainak megnevezésével,
- szájról olvasással.

Az írástanítás fázisai

Az új betű bemutatása – elemzése – vázolás – írás – a tanulói írásmunkák elemzése, ellenőrzése – javítás.

Az elsajátított betűket és kapcsolási eseteket a tanulók írásórakon szövegírással reprodukálják.

A tanterv által előírt szövegírási formák alkalmazása:

1. *Másolás*

A szöveg tartalmában, szerkezetében és technikájában fokozatosságot kell tartani.

- kétbetűs, egytagú szavak másolása,
- több-betűs egytagú szavak másolása,
- kéttagú szavak írásának gyakorlása,
- egyszerű és bonyolult kapcsolási esetek.

Ki kell emelni az alakítási és kapcsolási nehézségeket hordozó eseteket.

2. *Tollbamondás*

A tanulók teljesítőképességéhez igazodva növeljük a terjedelmet, a diktálás összetettségét (szavak, mondatzszakaszok, mondatok), a tartalom nehézségét, a tempót.

- Formái: - látó-halló tollbamondás,
- halló tollbamondás.

Ennél a formánál szoktassuk rá tanítványainkat, hogy munkájukat belső beszéddel kíséreljék.

3. *Emlékezetből írás*

- Látó-halló emlékezetből írás. (A szöveget bemutatjuk, olvastatjuk, elemezzük, letörlés után emlékezetből írjuk.)

- Látó emlékezetből írás. (A bemutatott szöveget némán olvassák a tanulók, önállóan elemzik, letörlés után emlékezetből írják.)

- Tárgyak, jelenetek alapján látó emlékezetből írás.

- Emlékezetből írás vonalas emlékeztető alapján. (Közös megbeszélés közben a szöveget vonalakkal jelölik a táblán.)

- Írás emlékezetből. (A tanulók szövegtartalmat teljesen önállóan rögzítenek.)

2. osztály

A feladat kétirányú. A fejlesztés differenciált formát ölthet. Egyes tanulóknál még az alakítási és kapcsolási nehézség felszámolása a feladat. Másoknál az írástechnika biztos alapján az íráshasználatot kell fejleszteni, a szövegírás különböző formáiban.

Gyakorlat anyaga

1. *Betűpótlás*

- .ábor, - .izi, - .örgy.

- .a. á.

Éppen az a betű hiányzik, vagy éppen az a betűt adjuk meg, amelyiknek az alakítását vagy gyakorlását kapcsolási téren az óra fő feladatának tekintjük.

2. *Szókiegészítés*

- Ta

-ta

3. *Szócsalád gyűjtése*

Pl.: mese, mesekönyv, mesemondó, mesehős, ...

4. *Szavak csoportosítása*

- Pl.: fűzet, tüzet, irt, zug, fűzet, tüzet, irt, zúg ...

- Pl.: épen, sarkal, megy, var, éppen, sarkall,

meggy, varr ...

5. *Mondatok bővítése*

Kigyulladnak a villanyok.

Az utcán lassan kigyulladnak a villanyok.

6. *Mondatátalakítások*

- Igeidők változtatása,

- mondatfajta változtatása,

- állítóból tagadó mondat alkotása.

3. osztály

Amikor a tanulóknak nincs alakítási és kapcsolási nehézségük, elkezdődhet az írás eszközzé fejlesztése. Optimális feltételek mellett ez a 3. osztály időszaka. Az írás eszközi alkalmazásához a betűk és a kapcsolási esetek ismeretén túl el kell sajátítani azok lendületes és tempós írását. A lendület az írásmozgás dinamizmusára vonatkozik. (Tudja a tanuló megfelelő biztonsággal és határozottsággal a betűt és kapcsolóvonalak elemeit reprodukálni. Tudjon folyamosan, megszakítás nélkül írni.) A tempó az írás ütemének és lendületének jellemzője. Az írásütem lehet lassú, mérsékelt és gyors. Ezért az írás felveti még az akarat nevelését, a jó munkaerőkölcs kialakításának feladatát is. Figyelni kell arra, hogy a tempó fokozásával ne romoljon a tanulók írása, esztétikai igényességgel törekedjenek annak megoldására.

A lendületes írás megkívánja – szinte betűelemenként – a betűk hangsúlyos és hangsúlytalan részeinek tisztázását, a pihenőhelyek kijelölését. (Lendületet igényelnek, erőteljesebb alakítást követelnek, hangsúlyosak a lefelé haladó irányú vonalak. Hangsúlytalanok a felfelé, illetve az előrehaladó elemek.)

Az írásrendelő fokozására a következő eljárásokat alkalmazhatjuk:

1. *Azonos szöveg többszöri írása előre meg nem határozott idő alatt*

A gyakorlás legegyszerűbb formája. nem diktálunk ütemet. Cél: felférni az osztály írástempóját, megtervezni a következő munkát. Esetleg differenciált foglalkozást.

2. *Azonos szöveg többszöri írása fokozatosan csökkenő idő alatt*

A leírandó szöveg elemzése után a tanulók a szöveget leírják. A tanító méri a teljesítményüket. Megbeszéli az időcsökkenés mértékét, majd újra leírják.

3. *Azonos idő alatt bővülő mondatok írása*

4. *Látó-halló másolás (kommentált tollbamondás)*

A tanító vagy egy jól író tanuló a táblára írva hangosan mondja a szöveget. A többiek vele együtt dolgoznak.

Az egyik legfontosabb feladat a írás tanulás céljának tudatosítása. Gyakran kell feladathelyzet elé állítani a tanulókat, s a feladat megoldása közben eszközként kell használni velük az írást. Az írás feladatmegoldó szerepének erősítése az anyanyelvi tantervi munkák integrálásával, más tantárgyakkal való koncentrációval oldható meg.

Az írás felhasználása a gondolatok kifejezésére megkívánja az *elemi helyesírási tudnivalók elsajátítását*. Alsóban a grammatikai ismeretek hiánya, illetve kezdetleges foka miatt nagy szerepük van az analógias és a beidegző gyakorlatoknak. Ezeket célszerű játékos formában végeztetni.

2. osztály

1. *Egyből hármat!*

Tagold többféleképpen a következő mondatot! nem magyarázot

2. *Szótaglánc – Fűzd fel!*

A posta szóból kiindulva fűzd fel a megadott szavakat!

posta, karcsú, nyafog, takar, fénykép, boltív, foghús, csúnya, húsbolt, ivfény ...

Nehezebb változata, amikor a tanuló önállóan alkotja a szótagláncot.

3. *Pótold a toldalékot!*

Grönland..... egy jég tó

páras, forró forrás mellett

fürdött egyszer egy szép foka.

A gleccser nézte őket

három apró eszkimóka.

4. *Keresd a magánhangzót!*

r, g, gy, k, ny, l, t, r, v, z.

5. *Keresd a mássalhangzót!*

E..., megére... a me...

ke...ő, csipkebokor ve...ő.

6. *Minél többet!*

Alkoss mondatokat a következő szavakból a barát(ság), könyv, jó

7. *Írásjeltölt*

A tanító 13 + 1 mondatot olvas föl. A tanulók a fűzetükben csak az írásjeleket jelölik.

8. *Ábécélánc*

Szógyűjtés betűrend szerint. Ugyanez kikötéssel is nehezíthető. (Csak virág, csak gyümölcs gyűjthető.)

9. *Jé-labda*

Megadott szavak csoportosítása a "j" hang kétféle jelölésére.

10. *Hangpingpong*

A jobb oldali padosor a "ping" csapat, a bal oldali padosor a "pong" csapat, a középső padosor a "ping-pong" csapat. A tanító szavakat olvas fel. Az egyik csapat azokat a szavakat írhatja le, amelyekben csupa rövid, a másik azokat, amelyekben csupa hosszú, a harmadik azokat, amelyekben rövid és hosszú magánhangzó egyaránt található.

Pl.: kapu, ordít, fésű, tanú, ír, tanul, pusztul, domború, béklyó...

3. osztály

1. *Mikor lesz a babából Csaba?*

Hogyan lehet a felsorolt szavakat keresztnevekké alakítani?

kábel	baba
opál	méla
mákos	villa
olajos	karika...

2. *Szóépités*

Rövid szó hosszúvá alakítása, legyen benne az előző szó is.

Pl.: ő, lő, elő, velő, évelő, névelő ...

3. *Szófogyasztás*

Az előző játék fordítottja. Szavak lebontása.

Pl.: tömlőnyílás, ömlőnyílás. lőnyílás, nyílás, ás.

4. *Érzékletes kifejezések*

Ó, ő, u, ü végű melléknévek helyesírásának gyakorlására.

savanyú	megoldás
könnyű	kifakadás
keserű	abrázat

5. *Több b vagy kevés b?*

Egészítsd ki egy vagy két b-vel a szavakat!
tágab., hossza., ara., veré., gyére., vére.,
hamara..

6. *Hibás szöveg kijavítása*

A 4 padban ülök. A sorban 8 vagyok. Számtanver

senyben a 2 letter. Barátom az 1 helyre került.

4. osztály 1. *Szöűltetés*

Egy megadott szó minden betűjével új igét kell alkotni úgy, hogy az egyik egy t-re, a másik kettőre végződjék.

2. *Többszörös átalakítás analógia alapján*
viszek vittem vinni fogok vidd!

teszek

veszek

3. *Ki mondhatta?*

A tanulók tollbamondás után írják a következő szavakat!

Indulj! Lódulj! Szíveskedjék távozni! Nem kell még menned? Tedd be magad után az ajtót! Ki mondhatta és mikor?

4. *De még mennyit számítl!*

Egészítsd ki hosszú, vagy rövid i-vel a megadott szavakat!

áll.t, kárp.t, mer.tek, csit.t, sz.ta, szám.t, savany.t.

5. *Ki hogyan halad? Szókiegészítés*

su..an, k.szik, szö..en, ku..og, rep.l, sompo..og.

6. *Helyesírási totók*

Alkalmask a gyors felmérések, gyakorlások végzésére.

13 + 1 feladattal dolgozunk.

Felírjuk a táblára a három variációs lehetőséget.

Rövid időközökkel tollbamondjuk a szavakat.

A tanulók elvégzik a feladatot.

A megoldás után tanítói felolvasás alapján füzet-cserével ellenőriznek.

Pl.: j = 1 ly = 2 j-t halljuk, de nem jelöljük.

zsivaj, súlyos, fiaim

Valamennyi osztályban jól használhatók:

- válogató másolás
- válogató tollbamondás,
- szövegkiegészítések,
- szövegátalakítások,
- hibás szövegek javítása,
- mondataiktások adott feltételek szerint.

A folyamatos gyakorlás megköveteli a magasabb osztályokban az alacsonyabb osztályok gyakorlatsóráinak alkalmazását.

IRODALOM

- Albert Sándorné-Kubátov Jánosné*: A szöveggrammatikai ismeretek alkalmazásának a lehetőségei az alsó tagozatos anyanyelvi nevelésben. Módszertani Közlemények, 1983. 1.sz.
- Arató Endréné-Csoma Vilmos-Tihanyi Andor*: A kifejezőképesség fejlesztése az általános iskola 1-4. osztályában. Tanítók kézikönyvtára, Bp.: Tankönyvkiadó, 1973.
- Bedő Gyuláné Tóth Éva*: Nyelv és zene kapcsolata az anyanyelvi nevelésben. Módszertani Közlemények, 1983. 5. sz.
- Bokor Istvánné*: Beszédművelés és beszédfejlesztés a 2. osztályos anyanyelvi órákon I-II. A tanító, 1978. 11, 12. sz.
- Bokor Istvánné*: Beszédművelés és beszédfejlesztés. A tanító, 1985. 6, 7. sz.
- Chikán Zoltánné*: A gondolkodás fejlesztése az anyanyelvi nevelésben. Bp.: Tankönyvkiadó, 1981.
- Csoma Vilmos-Gosztonyi Jánosné*: Az általános iskolai nevelés és oktatás terve - Tantervi útmutató: Magyar nyelv és irodalom 1-4. o. Bp.: Tankönyvkiadó, 1978.
- Csoma Vilmos*: Irodalmi nevelés az 1-4. osztályban. A tanító, 1978. 3-4. sz.
- Csoma Vilmos*: Nyelvfelkészítés az 1. osztályban. A tanító, 1,2,3,4,5. 1978. 8,9,10,11,12. sz.

- Gosztonyi Jánosné*: Programozott nyelvtanórák az általános iskola 4. osztályában. Bp.: Tankönyvkiadó, 1979.
- Kernya Rózsa*: A szöveg néhány sajátossága kisiskolások fogalmazásaiban. Bp.: Tankönyvkiadó, 1988.
- Kunoss Judit-Cséfalvy Margit*: Az alkotó nyelvhasználat kimunkálásáért. A tanító, 1978. 12. sz.
- Kunoss Judit*: A fogalmazástanítás az alsó tagozatban. Bp.: Tankönyvkiadó, 1986.
- Laczkó Ottóné*: Beszédművelési feladatainkról. A tanító, 1979. 3, 4, 5. sz.
- Lengyel Zsolt*: A gyermeknyelv. Bp.: Gondolat, 1981.
- Malaticsné dr. Riba Magdolna-Balkovitzné Cynolter Magda*: Kisiskolások szóbeli és írásbeli kifejezőképességének fejlesztése. Tanítók Kiskönyvtára 1. OPI-MM. 1988.
- Nagy J. József*: A beszéd főbb sajátosságai, fejlesztendő területei 6-10 éves korban 1, 2. A tanító, 1977. 2, 4. sz.
- Nagy J. József*: A nyelvhasználat fejlesztésének kérdései a fogalmazástanítás szemszögéből. A tanító, 1978. 3-4.sz.
- Pap Mária-Pléh Csaba*: A szociális helyzet és a beszéd összefüggései az iskoláskor kezdetén. Valóság, 1972. 2. sz.
- Petriné dr. Feyér Judit*: A szóbeli kifejezőképesség vizsgálata. A tanító, 1984. 5. sz.
- Pirisi Jánosné-S. Végh Edit*: Anyanyelv (Iskolaelőkészítő foglalkozások programja.) OPI, Bp. 1979.
- Pléh Csaba*: A gyermeknyelv fejlődésének és kutatásának modelljeiről. Pszichológiai tanulmányok. XVI. 1984.
- Tanítók az anyanyelvi nevelés megújításáért. (Szerkesztette: *Nagy J. József*) Szolnok: Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár, 1980.
- Tihanyi Andor*: A kifejezőképesség fejlesztése az általános iskola 1-4. osztályában. Tanítók kézikönyvtára. Bp.: Tankönyvkiadó, 1973.
- Uray Judit*: Hibákból tanulni... Bp.: Tankönyvkiadó, 1988.
- Zsolnai József*: Beszédművelés és nyelvi kommunikáció. A tanító, 1978. 1.sz.
- Zsolnai József-Zsolnai Józsefné*: Az olvasástanítási módszerek összehasonlító értékelése. A tanító, 1978. 6-7. sz.